

Cú Chulainn: een kleurrijke held

Bachelor Eindwerkstuk Keltische Talen en Cultuur

Jeanette Ubink

3372197

2 mei 2010

Begeleider: Dr. Ranke de Vries

Inhoudsopgave

Lijst van afkortingen	3
1. Inleiding	4
2. Paars	8
3. Groen	12
4. Blauw	16
5. Geel	20
6. Samenhang	23
7. Conclusie	24
Bibliografie	25

Lijst van afkortingen

BL	Boek van Leinster
TBC	Táin Bó Cúailnge
TDD	Túatha Dé Danann

1. Inleiding

Kleuren zijn belangrijk in het leven. Niet alleen bepaalt het onbewust ons hele wereldbeeld – als iemand ons bijvoorbeeld zou zeggen dat vanaf morgen de lucht groen is en het gras blauw, staat de wereld (letterlijk?) op zijn kop -, maar het heeft tevens raakvlakken met ontzettend veel wetenschappelijke onderzoeksgebieden. Natuurkundigen kunnen iets over kleuren zeggen in het kader van licht en prisma's, scheikundigen kunnen vertellen over de samenstelling van verschillende kleurstoffen, sociologen hebben meningen over de rol van kleuren in de samenleving, kunsthistorici analyseren kleurgebruik in kunst, linguïsten discussiëren over woorden voor kleuren in verschillende talen en ga zo maar door. Voor ieder wat wils als het aankomt op kleur, maar toch bestaat het onderzoek naar kleur, met name naar kleurgebruik in de Middeleeuwen, gek genoeg nog niet zo lang. Pas sinds de jaren zestig is de interesse bij de mediëvisten gewekt.¹ Er valt dus nog een hoop in te halen.

Kleuren in de middeleeuwse Ierse literatuur

Hoewel op veel gebieden nu een inhaalslag aan de gang is met betrekking tot onderzoek naar kleur, moet er ook nog veel onderzoek gedaan worden.² Eén van de gebieden waarin nog maar weinig onderzoek naar kleur gedaan is, is de middeleeuwse Ierse literatuur. Dit eindwerkstuk zal hier dan ook juist een blik op werpen, aan de hand van de uiterlijke beschrijving van de grootste held van Ierland: Cú Chulainn.

Cú Chulainn is een personage uit de Ulstercyclus. Deze cyclus bestaat uit de *Táin Bó Cúailnge* (vanaf nu afgekort als TBC), ofwel de Runderroof van Cooley, en de *remscéla*, de zogenoemde voor-verhalen die achtergrondinformatie geven over verschillende personages in TBC. De TBC is overgeleverd in twee varianten: Recensie I (gebaseerd op vier verschillende manuscripten) en een tweede recensie die gebaseerd is op het manuscript van *Leabhar Laigneach* (Boek van Leinster)³. Beide recensies zullen gebruikt worden in dit eindwerkstuk.

De TBC is het centrale verhaal uit de Ulster cyclus en vertelt over de strijd tussen de heersers van de twee noordelijke provincies van Ierland: koningin Medb en haar man Ailill van Connacht (in het noordwesten) en koning Conchobar mac Nessa van Ulster (in het noordoosten). De aanleiding van deze strijd is een discussie tussen Medb en Ailill waarin ze hun rijkdommen vergelijken. Medb blijkt daarbij één stier minder te bezitten dan Ailill. Om

¹ Anna Adamska, 'Grenzeloze kleuren: een reflectie over de studie van middeleeuwse kleuren', *Madoc* 15/4 (2001) 196-197.

² *Ibid.*, 203.

³ Cecile O'Rahilly, *Táin Bó Cúailnge: Recension I* (Dublin 1976) vii.

dit te compenseren, zet ze haar zinnen op de Donn Cúailnge, die zich bevindt in het land van de Ulstermannen. Dit plan lijkt van tevoren al geslaagd, omdat de mannen van Ulster zijn uitgeschakeld door de vloek van Macha. De zeventienjarige Cú Chulainn is echter één van de weinigen die niet onderhevig is aan deze vloek en op zijn schouders komt het verdedigen van de provincie te rusten.

Cú Chulainns uiterlijk

Het uiterlijk van Cú Chulainn wordt diverse keren en op diverse manieren beschreven in de *remscéla*.⁴ In de TBC is de beschrijving van Cú Chulainn het meest uitgebreid en tevens het meest interessant, zoals hieronder te zien in een citaat afkomstig uit de eerste recensie van de TBC:

‘Álaind ém in mac thánic and sin do t[h]asalbad a chrotha dona slúagaib .i. Cú Chulaind mac Soaldaim. Faircsi trí folt fair: dond fri toind cind, cródeg ar medón, mind órbude ardatugethar. Caín cocarsi ind fúilt sin co curend teóra imsrotha im c[h]lais a chúlaid, combra samalta 7 órsnáth cach finna fathmainnech forscáilte forórda dígrais dúalfota derscaigt[h]ech dathálaind dara fórnna síar sell sechtair. Cét cairches corcorglan do dergór órlasrach imam brágit. Cét snáthéicne don charmocol cummascda hi timthacht fria chend. Cethri tibri cehtar a dá grúad .i. tibre buide 7 tibre úane 7 tibre gorm 7 tibre corcra. Secht ngemma do ruthin ruisc cehtar a dá rígrosc. Secht meóir cehtar a dá choss, secht meóir cehtar a dá lam co ngabáil ingni sebaic, co forgabáil ingne griúin arc ach n-aí fo leith dúib-sin.’⁵

‘Beautiful indeed was the youth who thus came to display his form to the hosts, namely, Cú Chulainn mac Súaltaim. He seemd to have three kinds of hair: dark next to his skin, blood-red in the middle and hair like a crown of gold covering them outside. Fair was the arrangement of that hair with three coils in the hollow in the nape of his neck, and like gold thread was each fine hair, loose-flowing, bright-golden, excellent, long-tressed, splendid and of beautiful colour, which fell back over his shoulders. A hundred bright crimson ringlets of flaming red-gold encircled his neck. Around his head a hundred strings interspersed with carbuncle-gems. Four shades (?) in each of his cheeks, a yellow shade and a green, a blue shade and a purple. Seven brilliant gem-

⁴ Bijvoorbeeld in *Tochmarc Emire* ‘het ding en naar de hand van Emer’ (zie: Richard Best, en Osborn Bergin (ed.), *Lebor na huidre : Book of the dun cow* (Dublin 1929) 307.) waar hij wordt beschreven als buitengewoon mooi, met zeven pupillen in zijn ogen, zeven vingers en zeven tenen. In *Siaburcharpat Con Culaind* ‘de spookwagen van Cú Chulainn’ (zie: Best en Bergin 1929: 279.) wordt Cú Chulainn omschreven met zwart haar, parelwitte tanden, zwarte wenkbrauwen en robijnrode lippen.

⁵ O’Rahilly 1976: 71.

like pupils in each of his noble eyes. Seven toes on each of his feet; seven fingers on each of his hands with the grasp of a hawk's claws and the grip of a hedgehog's claws in each separate toe and finger.'⁶

Het interessante aan dit citaat is dat Cú Chulainn hier tot in de puntjes beschreven wordt, van zijn haarkleur tot de pupillen van zijn ogen. Het speerpunt van dit eindwerkstuk is echter de beschrijving van zijn wangen, waarin hij per wang vier kuiltjes⁷ heeft, ieder kuiltje heeft weer een andere kleur: *buide* 'geel'⁸, *úaine* 'groen'⁹, *gorm* 'blauw'¹⁰ en *corcair* 'paars'^{11, 12}. De grootste vraag die hierbij komt kijken is of deze kleuren iets betekenen en zo ja, wat deze betekenis dan is. Tijdens de voorbereiding op dit eindwerkstuk bleek dat hier nog nooit iets concreets over gepubliceerd is. Tevens was er ook vrij weinig te vinden over de kuiltjes zelf en het lijkt alsof deze niet direct een betekenis hebben.

Het doel van dit eindwerkstuk is echter niet het verklaren van de kuiltjes zelf, maar te proberen de kleuren in deze kuiltjes te verklaren, te kijken of deze mogelijk een symbolische betekenis hebben. Voor het onderzoek naar de kleuren en de mogelijke betekenis ervan worden de kleuren in eerste instantie alle vier los van elkaar bekeken. In het algemeen is te zeggen dat kleuren verre van ontbreken in de Ierse middeleeuwse literatuur¹³, net zo min als in de Ulstercyclus.¹⁴

Kleuren worden met name gebruikt om personen te beschrijven, van uiterlijke kenmerken als haarkleur en oogkleur, tot beschrijvingen van kleding en wapens. Deze beschrijvingen bieden de mogelijkheid om de rol en de geschiedenis van de verschillende kleuren te onderzoeken in het algemeen in de middeleeuwse cultuur.¹⁵ Deze manier van onderzoeken zal ook in dit eindwerkstuk toegepast worden, maar dan met betrekking op de Ierse middeleeuwse cultuur.

---

⁶ O'Rahilly 1976: 189-190.

⁷ Het Ierse woord dat hiervoor in de tekst gevonden wordt, is *tibri*, de meervoudsvorm van *tibre*, wat 'glimlach' of 'gelach' betekent (zie: Ernest G. Quin (ed.), *Dictionary of the Irish language* (Dublin : Royal Irish Academy 1990) letter T kolom 165 regel 58.). Het woord heeft dus iets te maken met lachen en zou een verschijnsel kunnen zijn wat optreedt als men lacht, zoals kuiltjes in de wangen.

⁸ Quin 1990: letter B, kolom 232 regel 65.

⁹ Ibid., letter U, kolom 14 regel 81.

¹⁰ Ibid., letter G, kolom 137 regel 73.

¹¹ Ibid., letter C, kolom 478 regel 1.

¹² Voor zover ik kon vinden, komt de beschrijving van deze 'kuiltjes' buiten de TBC alleen voor in *Serglige Con Culainn* 'het ziekbed van Cú Chulainn', alleen wordt hier het woord *derg* 'rood' gebruikt in plaats van *buide* 'geel'. Zie: Myles Dillon, *Serglige Con Culainn*. Mediaeval and Modern Irish Series 14 (Dublin 1975) 21.

¹³ Kenneth Jackson, *A Celtic Miscellany*, revised ed. (London 1951) 169.

¹⁴ Heidi Ann Lazar-Meyn, 'Colour Terms in Táin Bó Cúailnge', *Ulidia 1: Proceedings of the First International Conference on the Ulster Cycle of Tales* (Belfast en Emain Macha, 8-12 april 1994); Johanna Pollak, 'Beiträge zur Verwendung der Farben', *Zeitschrift für Celtische Philologie* 27 (1958/1959) 164.

¹⁵ Michel Pastoureau, *Blue: The History of a Color* (Princeton en Oxford, 2001) 14.

Nadat de kleuren afzonderlijk zijn geanalyseerd en er mogelijke betekenissen van de kleuren op zich zijn gegeven, wordt er gekeken of er een samenhang is tussen deze kleuren en of hieruit een symbolische betekenis af te leiden is.

2. Paars

Koninklijk paars

De eerste kleur waarnaar gekeken wordt is de kleur paars. De betekenis van deze kleur lijkt nog het meest voor de hand liggend, wanneer er gekeken wordt naar het gebruik ervan in de TBC. Het is een kleur die vaak gebruikt wordt om kleding te beschrijven. Wat hier verder aan opvalt, is dat de mensen die deze kleding dragen, koninklijke personen blijken te zijn.

Hieronder volgen enkele voorbeelden. Als eerste een citaat met betrekking op Fergus mac Roích. Ten tijde van de TBC is Fergus, van origine een Ulsterman, een banneling die meevecht aan de kant van Connacht. Voordat hij echter verbannen werd, was hij de koning van de provincie Ulster.¹⁶ In het volgende citaat wordt de kleding van Fergus mac Roích beschreven:

‘Fer mor dond isin carput toisech. Folt dond cráebach fair. Brat corcra imbi, eú óir and. Léni chulpatach co ndergintliud imbi.’¹⁷

‘There is a tall dark man in the first chariot. He has dark bushy hair. He wears a purple cloak in which is a golden brooch, and a hooded tunic with red insertion.’¹⁸

Het tweede citaat heeft te maken met Cú Chulainn. Cú Chulainn is de zoon van Deichtine, de zus van koning Conchobar¹⁹. Dit maakt hem een direct familielid van Conchobar mac Nessa en hij behoort daardoor tot de koninklijke familie van Ulster. Dit citaat beschrijft zijn kleding en volgt direct op zijn uiterlijke beschrijving, geciteerd in de inleiding:

‘Gabaid-seom dana a díllat n-óenaig n-imbi in láa sin. Baí dá étgud immi .i. fúan caín coir corcorglan corthorach cóicdíabuil.’²⁰

‘So on that day he donned his festive apparel, namely, the fair mantle, well-fitting, bright purple, fringed, five-folded.’²¹

In het volgende citaat is Cethern aan het woord, een man die zwaar gewond uit een gevecht naar Cú Chulainn komt. De ziener-genezer Fíngin onderzoekt steeds één afzonderlijke wond, waarna Cethern de persoon beschrijft die hem deze verwonding heeft aangedaan, waardoor Cú Chulainn vervolgens in staat is deze persoon te identificeren. In deze passage gaat het om

---

¹⁶ Zijn afzetting door Ness, de moeder van Conchobar, wordt beschreven in *Scéla Conchobair maic Nessa* ‘het verhaal van Conchobar son of Nessa’. Zie: Whitley Stokes, ‘The Tidings of Conchobar mac Nessa’, *Ériu* 4 (1908-1910) 18-38; Vernam Hull, ‘How Conchobar gained the Kingship of Ulster’, *Zeitschrift für Celtische Philologie* 25 (1956) 243-263.

¹⁷ O’Rahilly 1976: 41.

¹⁸ *Ibid.*, 161.

¹⁹ Best en Bergin 1929: 320.

²⁰ O’Rahilly 1976: 71.

²¹ *Ibid.*, 190.

een verwonding veroorzaakt door Medb. Medb is, zoals ondertussen duidelijk is geworden, de koningin van Connacht.

‘Dománic ben máethaineach bánaineach lecanfata chainmar. Mong find fuirri, 7 dá én óir for a gúalaind, 7 brat tlachtgorm corcarrda hi cennfait impe.’²²

‘There came to me a tall beautiful woman with pale, tender face and long cheeks. She had long fair hair and two golden birds on her shoulder. She wore a dark purple hooded mantle.’²³

Vervolgens nog een citaat waarin Conchobor mac Nessa, de koning van Ulster, wordt beschreven:

‘Folt findbuidi fair ossé cas deas tóbach druimneach co rrici áth a dá gúaland. Fúan cas corcra imbi hi forcipul.’²⁴

‘He had yellow hair, curled, well-arranged, trimmed and wavy, which reached to the hollow between his shoulders. He wore a purple mantle over his breast.’²⁵

Tot slot nog een citaat dat in eerste instantie in tegenstrijd lijkt met het bovenstaande. In dit citaat wordt een groep krijgers beschreven:

‘In lorg dédenach berthath lethna léo. Monga findbuidhe forórda forscáilte forru. Bruitt chorcra cumtaichthi impu. Delgi órdai ecorthi ós ochtaib dóib.’²⁶

‘The last band had flowing hair, fair-yellow, golden, streaming manes. They wore purple embroidered cloaks with golden inset brooches over their breasts.’²⁷

De krijgers lijken in eerste instantie helemaal niet koninklijk. Het gaat hier echter om de troep krijgers van Cormac Cond Longas, de oudste zoon van Conchobor mac Nessa. Het feit dat zijn krijgers ook paars dragen, zou erop kunnen wijzen dat of zijn krijgers directe familieleden van hem zijn, of dat krijgers in het algemeen zijn toegestaan de kleur van hun leider te dragen.

Zo zijn er nog meerdere voorbeelden te vinden in de TBC. Al het bewijs in ogenschouw nemende, lijkt het redelijk om hieruit te concluderen dat de kleur paars dus mogelijk zou kunnen verwijzen naar een sociale status, de status van vorstelijkheid. Vanuit een breder perspectief bekeken, lijkt deze verklaring nog lang zo gek niet. De kleur paars, of beter gezegd purper, stamt uit het begin van het tweede millennium voor Christus.²⁸ Voor de eerste

²² O’Rahilly 1976: 97.

²³ Ibid., 210.

²⁴ Ibid., 109.

²⁵ Ibid., 221.

²⁶ Cecile O’Rahilly, *Táin Bó Cúailnge: from the Book of Leinster* (Dublin 1967) 5.

²⁷ Ibid., 142.

²⁸ Meyer Reinhold, *History of Purple as a Status Symbol in Antiquity*. Collection Latomus 116 (Brussel 1970) 8.

helpt van de veertiende eeuw voor Christus werd deze kleur al gezien als een symbool voor een hoge status.²⁹ Dit is onder meer te zien in de epen van Homerus, waar purper alleen gebruikt wordt bij personen met de hoogste sociale status, zoals Agamemnon.³⁰

Tyrisch purper

Purper, of liever gezegd, de verf die nodig was om kleding purper te verven, was afkomstig uit de Fenicische stad Tyrus.³¹ De verf werd gewonnen uit verschillende soorten zeeslakken.³² De grootste van deze slakken produceerde zo'n drie à vier druppels grove verf.³³ Het is dus niet zo vreemd dat Tyrisch purper meer waard kon worden dan goud.³⁴ De kosten voor de verf rond 200 voor Christus worden dan ook geschat op zo'n \$ 3.000,- per gram.³⁵ Er is archeologisch bewijs dat de productie van deze verf al in gang was voor 1600 voor Christus.³⁶ Deze productie bleef draaien tot in de tijd van Karel de Grote.³⁷

Purper werd echter niet meteen al gezien als een statussymbool, dat begon pas in de 3^e eeuw voor Christus, met de opkomst van het Romeinse Rijk.³⁸ De Romeinen waren dol op deze paarse kleur, wat misschien wel werd veroorzaakt door Alexander de Grote, die een purperen, koninklijk kostuum liet maken na zijn overwinning op de Perzen in 327 voor Christus.³⁹ Deze gekte voerde steeds verder. Tijdens Caesars bewind kwam de eerste wetgeving om het dragen van purper te limiteren tot bepaalde dagen (waarschijnlijk feestdagen) en alleen bepaalde personen waren toegestaan dan paars te dragen.⁴⁰ De keizer Nero reserveerde purper van de hoogste kwaliteit voor het keizerlijk hof en officiële gelegenheden⁴¹ en onder keizer Diocletianus werden de werkplaatsen voor purper in Tyrus eigendom van het keizerrijk.⁴²

In de zesde eeuw na Christus werden de regels rond het dragen van paars verzacht: vrouwen werden weer toegestaan paars te dragen.⁴³ De koninklijke symboliek van de kleur

²⁹ Ibid., 10.

³⁰ Charlene Elliot, 'Purple Past : Color Codification in the Ancient World', *Law & Social Inquiry* 33/1 (2008) 179.

³¹ Lloyd Jensen, 'Royal Purple of Tyre', *Journal of Near Eastern Studies* 22/2 (1963) 104.

³² Ibid., 105.

³³ Ibid., 109.

³⁴ Elliot 2008: 178.

³⁵ Jensen 1963: 109.

³⁶ Ibid., 105.

³⁷ Ibid., 104.

³⁸ Reinhold 1970: 40; Elliot 2008: 180.

³⁹ Elliot 2008: 180.

⁴⁰ Reinhold 1970: 45.

⁴¹ Ibid., 50.

⁴² Ibid., 60.

⁴³ Elliot 2008: 185.

paars was echter al gevestigd. Dit is ondermeer te zien in het feit dat de christelijke kerk de paarse kleur overnam voor heilige doeleinden.⁴⁴

Paars had dus zowel in het Romeinse Rijk, als in het Christendom een symbolische betekenis van hoogste status of vorstelikheden. Het is dus niet onlogisch dat deze symboliek ook in Ierland doordrong, mogelijk meegenomen met het Christendom, en dat de echo hiervan te vinden is in de persoonsbeschrijvingen in de TBC. Dat dit inderdaad het geval is, wordt min of meer bevestigd door de Ierse wetteksten, waarin staat dat de kleur paars (samen met blauw) alleen gedragen mag worden door zonen van de koning.⁴⁵ Verder was het ook mogelijk om paarse verfstof te winnen in Ierland zelf, aangezien één van de soorten schelpdieren die hiervoor nodig was (*purpura lapillus*) rond de kust van Ierland te vinden was (en nog steeds is).⁴⁶

---

⁴⁴ Reinhold 1970: 65.

⁴⁵ Fergus Kelly, *Early Irish Farming* (Dublin 1998) 263.

⁴⁶ Brid Mahon, 'Traditional Dyestuffs in Ireland', *Gold Under the Furze: Studies in Folk Tradition* (Dublin 1983) 117.

3. Groen

Bovennatuurlijk

Bij het analyseren van het gebruik van de kleur groen in TBC valt op dat de kleur groen niet een universele verwijzing naar een bepaalde betekenis of status lijkt te hebben, zoals met de kleur paars het geval was. In eerste instantie lijkt het erop dat de kleur groen voornamelijk werd gedragen door bovennatuurlijke personages, leden van de mysterieuze *Túatha Dé Danann*, soms ook wel gezien als de bewoners van de feeënheuvels (*síd*). Dit is onder meer te zien in onderstaand citaat. De strijder Fráech heeft gevochten met Cú Chulainn en heeft dit met zijn leven moeten bekopen:

*‘Co n-accatar banchuri i n-inaraib úanib for colaind Fraích meic Idaid. Focessat úadib issa síd. Síid Fraích ainm in tsída sin íarom.*⁴⁷

‘They saw a band of women dressed in green tunics bending over the corpse of Fráech mac Idaid. They carried him off into the fairy mound which was called Síid Fraích ever afterwards.’⁴⁸

Het feit dat deze mysterieuze vrouwen het lichaam van Fráech meedragen in zo’n feeënheuvel, wijst erop dat zij zelf uit een feeënheuvel afkomstig zijn en bovenaards van aard.

Nog een voorbeeld om de mogelijke bovennatuurlijke verklaring te ondersteunen. Cú Chulainn heeft zijn kamp opgeslagen voor de nacht. Dan ziet zijn wagenmenner Láeg plotseling een mysterieuze man op hen afkomen:

*‘Fer caín mor and dano. Berrad lethan laiss. Folt casbude fair. Brat úanide I forcipol immi. Cassán gelairgit isin brot úassa bruinne.*⁴⁹

‘A man fair and tall, with a great head of curly yellow hair. He has a green mantle wrapped about him and a brooch of white silver in the mantle over his breast.’⁵⁰

Deze man is Lug mac Ethlend, van de TDD. Hier komt hij naar Cú Chulainn terug om hem te genezen van zijn verwondingen, maar ook om te onthullen dat hij Cú Chulainns echte vader is.

Een derde voorbeeld komt uit het begin van de TBC. Medb heeft raad gezocht bij een druïde en dan ziet ze een beeldschone, jonge vrouw op zich afkomen:

*‘Bratt balla breccúani impi. Bretnas torrach tréenchend ‘sin brutt ósa brunni.*⁵¹

⁴⁷ O’Rahilly 1976: 27.

⁴⁸ Ibid., 149.

⁴⁹ Ibid., 64.

⁵⁰ Ibid., 183.

⁵¹ O’Rahilly 1967: 5.

‘She wore a spotted, green-speckled cloak, with a round, heavy-headed brooch in the cloak above her breast.’⁵²

Deze beeldschone, jonge vrouw is de profetes Feidelm, afkomstig van de Síd Chrúachna, oftewel de feeënheuvel van Crúachu/Crúachan.

Drie situaties waarin een bovennatuurlijk persoon (waarvan één van de TDD) wordt beschreven, gekleed in groen. Norreys Jephson O’Conor beschrijft in zijn artikel ‘The Early Irish Fairies and Fairyland’ dat dit de gebruikelijke kleur was voor de kleding van het feeënvolk.⁵³ Ook stelt hij dat het de kleur groen dusdanig gerelateerd werd aan leden van de TDD dat schrijvers vaak niet expliciet vermelden dat het gaat om een bovennatuurlijk persoon.⁵⁴ Dit is iets wat in bovenstaande citaten eveneens het geval is.⁵⁵

Rev. Dr. Cririe probeert zelfs een verklaring te geven waarom het feeënvolk altijd groen draagt. Hij zegt dat toen het feeënvolk zich terugtrok in hun feeënheuvels, ze besloten enkel nog tijdens de nacht naar buiten te komen, maar als het geval zich voordeed dat ze toch overdag naar buiten moesten, dan zouden ze zich zoveel mogelijk als de grond kleden, oftewel: in het groen.⁵⁶ Rev.dr. Patrick Graham voegt hier nog aan toe dat het feeënvolk zich zelfs beledigd voelt als iemand van het sterfelijke ras hun favoriete kleur draagt.⁵⁷ De associatie van groen met feeën, in algemenere zin en niet meer met slechts betrekking op de TDD, dringt zelfs door tot in Groot-Brittannië: zelfs Shakespeare schrijft de kleur groen (overigens samen met de kleuren zwart, grijs en wit) toe aan de feeën,⁵⁸ en ook in het verhaal van *Sir Gawain and the Green Knight* is deze symboliek terug te vinden, doordat de magische en bovenaardse ridder, zoals de titel zelf al zegt, compleet groen is (inclusief huid en haar).⁵⁹

Nationale kleur

Toch is de kleur groen niet alleen voorbehouden aan bovennatuurlijke personen. Deze verbinding is weliswaar veelvoorkomend, maar er zijn minstens net zoveel uitzonderingen op deze verwijzingen, waarbij personen worden beschreven met groene kleding, maar die van het gewone sterfelijke volk zijn. Om dit te illustreren volgen hieronder twee citaten. In beide

⁵² O’Rahilly 1967: 143.

⁵³ Norreys Jephson O’Conor, ‘The Early Irish Fairies and Fairyland’, *The Sewanee Review* 28/4 (1920) 548.

⁵⁴ *Ibid.*, 548.

⁵⁵ Deze betekenis van de kleur groen is ook te vinden in verhalen buiten de TBC om. Bijvoorbeeld in *Serlige Con Culainn* ‘het ziekbed van Cú Chulainn’, waarin twee bovennatuurlijke vrouwen Cú Chulainn bezoeken en één van hen is gekleed in het groen. Zie: Myles Dillon, *Serlige Con Culainn*, blz 3 regels 71-78.

⁵⁶ David MacRitchie, ‘Druids and Mound-Dwellers’, *The Celtic Review* 6/23 (1910) 268.

⁵⁷ *Ibid.*, 269.

⁵⁸ P.J. Heather, ‘Colour Symbolism : Part I’, *Folklore* 59/4 (1948) 179.

⁵⁹ Stephen Greenblatt (red.), *The Norton Anthology of English Literature*, 2 vols, 8e ed. (New York 1962) 160-213.

citaten worden twee jonge krijgers beschreven. De eerste beschrijving heeft betrekking op Bróen en Brudne, twee zonen van de koning van Caill:

“*Domriachtatar-sa dá óclách aigfinna abratgorma móra and go mindaib óir úasu. Dá bratt úane I forcipul impu.*”⁶⁰

“There came to me two warriors, fair-faced, dark-browed, tall, with golden crowns on their heads. Two green mantles wrapped about them.”⁶¹

Dit tweede citaat is een beschrijving van Maine Maithremail en Maine Airthremail, zonen van Ailill en Medb van Connacht:

“*Domriachtatar-sa días máethóclách and it íat comchosmaile díb línaib. Folt cass[dond] bar indara n-aí díb. Folt cassbuide bar aile. Dá bratt úanide i forcipul impu.*”⁶²

“There came to me two youthful warriors, both alike. One had curling brown hair, the other curling yellow hair. Two green mantles were wrapped around them.”⁶³

Deze beschrijvingen beloven weinig, er valt niet direct veel uit op te maken. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat de kleur groen verwijst naar Ierland zelf. De kleur groen heeft een vanzelfsprekend lijkende verwijzing naar natuur en wordt vaak gebruikt om natuurlijke elementen in landschappen te beschrijven, zoals gras, kruiden of bomen.⁶⁴ Niet voor niets is groen de kleur van de jager⁶⁵ en de boswachter.⁶⁶

Peter Alter beweert in zijn artikel ‘Symbols of Irish Nationalism’ dat blauw (St. Patricks blauw) de kleur van Ierland was tot ongeveer de 18^e eeuw.⁶⁷ Brian Ó Cuív gaat hier in zijn artikel ‘The Wearing of the Green’ tegenin en probeert aan te tonen dat groen al eeuwenlang de kleur van Ierland is.⁶⁸ Hij gaat zelfs zover om te suggereren dat het misschien zelfs de oorspronkelijke kleur van Ulster zou kunnen zijn.⁶⁹

Als het groen inderdaad verwijst naar Ierland zelf, zou het feit dat aan de strijdmacht van Medb gerefereerd wordt als ‘mannen van Ierland’⁷⁰ als een extra, ondersteunend voorbeeld kunnen dienen.⁷¹

⁶⁰ O’Rahilly 1967: 103.

⁶¹ Ibid., 238.

⁶² Ibid., 103.

⁶³ Ibid., 238.

⁶⁴ Heather 1948: 172.

⁶⁵ P.J. Heather, ‘Colour Symbolism : Part IV’, *Folklore* 60/3 (1949) 325.

⁶⁶ Idem, ‘Colour Symbolism : Part I’, *Folklore* 59/4 (1948) 179.

⁶⁷ Peter Alter, ‘Symbols of Irish Nationalism’, *Studia Hibernica* 14 (1974) 107.

⁶⁸ Brian Ó Cuív, ‘The Wearing of the Green’, *Studia Hibernica* 17-18 (1977/1978) 108.

⁶⁹ Ibid., 108-109.

⁷⁰ O’Rahilly 1976: 134 (dit is slechts één voorbeeld).

Natuurlijk en bovennatuurlijk

Het interessante aan Brian Ó Cuív's artikel is dat hij een link legt tussen groen als de natuurlijke kleur van Ierland en vrouwen van het feeënvolk, de TDD. Dit doet hij via het oude concept van soevereiniteit van Ierland in de vorm van een bovennatuurlijke vrouw, wat volgens hem vervolgens weer te maken heeft met bovennatuurlijke bezoek(st)ers van de andere wereld.⁷² Hieruit zou geconcludeerd kunnen worden dat groen als verwijzing naar het bovennatuurlijke en groen als verwijzing naar de kleur van Ierland niet per se tegenstrijdig hoeven te zijn. Als de mogelijke verklaring voor het dragen van groen door de TDD van Cririe opnieuw in ogenschouw wordt genomen (namelijk dat dit voorkomt uit een noodzaak om te camoufleren in de kleuren van het land) en deze verklaring samengenomen wordt met de argumentatie van Brian Ó Cuív dat de kleur van Ierland letterlijk de kleur van het land Ierland is, komen beide verklaringen uit op een gemeenschappelijke oorsprong: de kleur van het groene Ierland zelf.

---

⁷¹ Hoewel het wel zo is dat de strijdkrachten van Medbs leger afkomstig zijn uit alle provincies van Ierland (uiteraard met uitzondering van Ulster), dus het zou ook goed mogelijk kunnen zijn dat ze alleen daarom 'mannen van Ierland' genoemd worden en niet met deze extra betekenis erachter.

⁷² Ó Cuív 1977/1978: 113.

4. Blauw

Het gebruik van blauw

Blauw is een bijzonder lastige kleur. De kleur wordt niet vaak gebruikt in beschrijvingen, van de vier kleuren die in dit eindwerkstuk onderzocht worden, wordt het zelfs het minst vaak genoemd. Wat de situatie nog verder bemoeilijkt, is dat de kleur in verschillende contexten voorkomt. Hierdoor is het lastig om al meteen een of meer mogelijke betekenissen te kunnen analyseren. Daarom worden eerst een aantal voorbeelden van het gebruik van de kleur blauw besproken.

Allereerst wordt blauw gebruikt in de beschrijving van kleding, zoals bij de vorige twee besproken kleuren ook het geval was. Het eerste voorbeeld komt uit het deel van de TBC dat de jongensdaden beschrijft van Cú Chulainn. Hij komt terug van een tocht en nadat hij in bad is geweest, wordt hij aangekleed door de koningin:

‘Dotháet ass íarom 7 dobeir ind rígan íar sudiu .i. Mugain, bratt ngorm n-imbi 7 delg n-argit n-and 7 léne chulpatach.’⁷³

‘Then he came out and the queen, Mugain, put on him a blue mantle with a silver brooch therein, and a hooded tunic.’^{74 75}

In de twee volgende citaten wordt blauw ook gebruikt als beschrijving van een kledingstuk. Het eerste citaat is een beschrijving van Illand Ilarchless, de zoon van Fergus:

“Domríacht-sa óenfer and. Tuidmaíle fair. Bratt gorm i filliud imme.”⁷⁶

“One man came to me there. He had a crest of hair. He wore a blue cloak wrapped around him.”⁷⁷

Het tweede citaat beschrijft Amairgin mac Ecsalaig Goband, de voornaamste onder de koninklijke dichters:

‘Gormanart cáel corrrtharach go stúagaib fíthi figthi féta findruini, go cnappib dílsi deligthi derggóir for bernadaib 7 brollaigh[ib] dó fri c[h]ness.’⁷⁸

‘Next to his skin a fine, fringed garment of blue cloth with plaited, intertwined fine loops of white bronze and strong, splendid buttons of red gold on its slashes and its breast.’⁷⁹

⁷³ O’Rahilly 1976: 25.

⁷⁴ Ibid., 148.

⁷⁵ Hierbij moet echter wel vermeld worden dat de vergelijkende passage uit BL vertelt dat Cú Chulainn hier een groene mantel droeg. Zie: O’Rahilly 1967: 33;171. Dit is slechts één van de weinige voorbeelden waarin het kleurgebruik niet overeenkomt in beide recensies.

⁷⁶ O’Rahilly 1967: 102.

⁷⁷ Ibid., 236.

⁷⁸ Ibid., 123.

In tegenstelling tot de overige drie kleuren wordt blauw ook gebruikt om wapens te beschrijven. Hier volgt allereerst een voorbeeld van Furbaide Fer Bend, de zoon van Conchobor, die een blauw schild draagt:

*‘Sciath gorm co cobraid óir.’*⁸⁰

‘A blue shield with golden boss he carried.’⁸¹

Het volgende voorbeeld gaat over de driehonderd krijgers van Mag Muirtheimne (een open veld in het grondgebied van Ulster):

*‘Fianna feochra dorderga. Fir gil glain guirm chorcarda. Moṅga fata findbuidi. Gnúsi álle értoc[h]tai. Ruisc réilli rígdaidi. Étaige lígda lendmassa. Deilge órda airegda iar ṅdótib dendglana. Lénti síti srebnaiide. Slega gorma glainidi.’*⁸²

‘Fierce, bloodstained warrior bands. Fair, clear, blue and crimson men. They had long, fair-yellow hair, beautiful, brilliant countenances, clear kingly eyes. Shining, beautiful garments they wore. Wonderful, golden brooches on their bright-hued arms. Silken, fine-textured shirts. Shining, blue spears they carried.’⁸³

De driehonderd krijgers dragen allemaal een blauw speer. Wat echter nog meer opvalt, is dat ze ook omschreven worden als mannen die er ook daadwerkelijk blauw (en paars) uitzien. Wat dit betekent is niet direct duidelijk, maar mogelijk verwijst dit niet zozeer naar de huidskleur, maar naar de kleur van de kleding.

Blauw in Europa

In de hoop te kunnen ontdekken wat de mogelijke betekenissen zijn van de kleur blauw, is het verstandig eerst eens te kijken naar wat de symbolische betekenis van blauw was in de rest van Europa in de tijd vanaf de prehistorie tot aan het einde van de Middeleeuwen.

In het gebied rond de Middellandse Zee werden blauwe (en groene) pigmenten gewonnen uit koper⁸⁴, de plantaardige pigmenten zijn pas van latere origine⁸⁵. Bij de Egyptenaren lijkt dit enige commerciële waarde te hebben gehad.⁸⁶ Waarschijnlijk omdat het gemaakt werd van een bepaald soort zeeslak (net als bij purper), die erg zeldzaam was.⁸⁷ Gek genoeg was blauw

79 O’Rahilly 1967: 259.

80 Ibid., 125.

81 Ibid., 261.

82 Ibid., 126.

83 Ibid., 262.

84 Donald MacKenzie, ‘Colour Symbolism’, *Folklore* 33/2 (1922) 140.

85 Ibid., 146

86 Ibid., 141

87 Vivian Jacobs en Wilhelmina Jacobs, ‘The Color Blue : Its Use as a Metaphor and Symbol’, *American Speech*, 33/1 (1958) 30.

in de ogen van de Grieken en de Romeinen niet belangrijk. Er zijn zelfs beweringen dat de kleur blauw bij hen geen deel uitmaakte van de regenboog.⁸⁸ Toch waren de Romeinen wel bewust van het bestaan van de kleur blauw, want ze wisten dit te omschrijven als de kleur van de barbaren.⁸⁹ Dit kwam voort uit het gebruik van de Kelten om hun kleding te verven met gebruik van wede (een plant).⁹⁰

Dit gebruik had tot gevolg dat blauw later in de Middeleeuwen wel een plaats had in het dagelijks leven van de lagere klasse en de boeren, namelijk in textiel en kleding, hoewel het geen symbolische of esthetische waarde had.⁹¹ Tijdens de elfde en twaalfde eeuw veranderde dit aanzienlijk. Blauw werd door de christelijke kerk gebruikt als de kleur voor de heilige maagd Maria, waardoor blauw ineens in de mode raakte en vanaf dat punt veelvuldig werd gebruikt in schilderijen, kleding en heraldiek.⁹² Dit is ook terug te zien in bijvoorbeeld schilderijen en manuscripten, waar het prijzige lapis lazuli gebruikt werd voor blauwtinten.⁹³

*'Blue is true'*⁹⁴

De vraag blijft: wat was de symbolische waarde van blauw? Wat eigenlijk in bijna alle bronnen naar voren komt, is dat blauw de kleur van liefde, stabiliteit, loyaliteit en, met name, waarheid is.⁹⁵ Een 'true blue' persoon was dan ook iemand die volledig betrouwbaar en loyaal was.⁹⁶ Het idee is dat deze symbolische betekenis is ontstaan omdat de blauwe verf onveranderlijk was en niet makkelijk aangetast werd door externe elementen;⁹⁷ met andere woorden, blauwe verf was stabiel en, zagezegd, loyaal aan zijn eigen kleur.

Nu weer terug naar de TBC. Volgens Peter Alter was blauw de kleur van Ierland tot ongeveer de achttiende eeuw⁹⁸, maar zoals in het vorige hoofdstuk aan bod kwam, is het waarschijnlijker dat niet blauw, maar groen de kleur van Ierland was. De symbolische betekenis van de kleur blauw moet dus ergens anders vandaan gehaald worden. Eén mogelijkheid wordt aangeboden door de Ierse wetteksten, waarin staat dat blauw één van de

---

⁸⁸ Pastoureau 2001: 31.

⁸⁹ Ibid., 11.

⁹⁰ Ibid., 16; Kelly 1998: 264-267; Eugene O'Curry, *Manners and Customs of the Ancient Irish* 3 vols. (Dublin 1873) ccccciii.

⁹¹ Pastoureau 2001: 32.

⁹² Ibid., 50.

⁹³ Pastoureau 2001: 21-23.

⁹⁴ Heather 1948: 165.

⁹⁵ Jacobs en Jacobs 1958: 29; 32; Joseph Roppolo, 'Blue': Indecent, Obscene', *American Speech* 28/1 (1953) 12;17; Heather 1949: 327.

⁹⁶ Roppolo 1953: 18.

⁹⁷ Jacobs en Jacobs 1958: 31.

⁹⁸ Alter 1974: 107.

twee kleuren was (samen met paars) die gedragen mochten worden door koningszonen.⁹⁹ Het zou dus tot de mogelijkheden behoren dat blauw, net als paars, symbool stond voor het koningschap. Echter, mochten de vier kleuren ieder een eigen, specifieke symbolische betekenis hebben, dan zou het enigszins vreemd zijn als twee kleuren precies dezelfde symboliek hebben. Het zou kunnen dat er dus wat verder moet gekeken naar andere mogelijke betekenissen.

Gezien de bovengenoemde informatie over de symbolische betekenis van blauw in de rest van Europa, is een andere mogelijkheid dat ook in Ierland blauw stond voor loyaliteit en stabiliteit. De blauwe kleding van de krijgers, zoals beschreven in de bovenstaande citaten, zouden de loyaliteit aan de leider kunnen voorstellen. In het geval van Cú Chulainn is het zelfs mogelijk dat het niet zozeer zijn loyaliteit aan koning Conchobor is, maar ook zijn stabiliteit als krijger, aangezien hij één van de weinigen in Ulster is die niet onderhevig is aan de vloek van Macha en dus als enige in staat is om te vechten.

Blauwe wapens

Dit verklaart echter nog niet de blauwe kleur in de beschrijving van de wapens. Mogelijk staat dit er echter los van. Blauw werd wel vaker gebruikt in de Ierse middeleeuwse literatuur om wapens te beschrijven.¹⁰⁰ De kleur werd al sinds de twaalfde eeuw ook veelvuldig gebruikt in de heraldiek (wapenschilden),¹⁰¹ wat het blauw op het schild uit het bovenstaande citaat verklaart. Hierdoor heeft het dus al een connectie met wapenuitrusting en het zou kunnen dat dit ook oversloeg naar de wapens zelf, zoals bij de speren van de driehonderd krijgers van Mag Muirtheimne. Een meer eenvoudige en waarschijnlijke verklaring voor de speren is dat deze een blauwe glans hadden, omdat ze gemaakt waren van ijzer.¹⁰²

---

⁹⁹ Kelly 1998: 263.

¹⁰⁰ Bijvoorbeeld in *Echtra Láeghaire mac Crimthainn*. Zie: Kenneth Jackson, 'The Adventure of Laeghaire Mac Crimthainn' *Speculum* 17/3 (1942) 382-383.

¹⁰¹ Heather 1949: 327.

¹⁰² O'Curry 1873: ccccxv.

5. Geel

Lastige kleur

Geel is misschien wel de meest lastige kleur van de vier als het gaat om de bredere, Europese context. Geel lijkt geen echte rol van betekenis te hebben gespeeld in verschillende periodes, noch een belangrijke symbolische waarde te hebben gehad, te oordelen naar het enorme gebrek aan literatuur rondom deze kleur. De enige symbolische betekenis van de kleur geel die te vinden is, is jaloezie,¹⁰³ maar deze betekenis is van een veel latere periode dan de verhalen uit de Ulstercyclus.¹⁰⁴ De eventuele mogelijke betekenis of betekenissen kunnen dus eigenlijk alleen uit de context van de TBC gehaald worden.

Bij het lezen van de TBC, wanneer er gelet wordt op de kleur geel, vallen er twee dingen op. Ten eerste, dat de kleur amper gebruikt wordt in persoonsbeschrijvingen. Slechts een enkele keer wordt de kleur geel gegeven aan een kledingstuk. Eén geval is wel heel bijzonder en dat is de beschrijving van Lóegaire Búadach mac Connaid meic Iliach:

‘Fer cennremar calma caurata inna hairinach ossé cichorda gráinne. Folt étrom greliath fair. Súili buidi móra ina chind. Brat buidi co n-echlaim gil i faithi imbi.’¹⁰⁵

‘In the van of the company a man, bigheaded, valiant, heroic, fierce and hideous. He had fine grizzled hair and great yellow eyes. A yellow mantle with a white border wrapped around him.’¹⁰⁶

Allereerst wordt hier verteld dat het gaat om een krijger die heel uitgebreid wordt beschreven met betrekking tot zijn kwaliteiten, met als hoogtepunt dat hij zowel onstuimig als afschrikwekkend of misschien zelfs monsterachtig is, waarna wordt gezegd dat hij niet alleen een gele mantel droeg, maar ook nog eens gele ogen had. De vraag is natuurlijk wat het geel hier betekent. Misschien heeft het hier niet zozeer een diepere symbolische betekenis, anders dan dat het wordt gebruikt om het afschrikwekkende van Lóegaire te verduidelijken.

Een andere optie is dat het laat zien dat Lóegaire niet per se van een hoge afkomst is. Gele kleding werd in de vroege Ierse samenleving namelijk vooral gedragen door zonen van gewone burgers.¹⁰⁷ De verf voor deze kleding was dan ook vrij gemakkelijk te winnen, er

---

¹⁰³ Heather 1948: 165.

¹⁰⁴ Ibid., 179.

¹⁰⁵ O’Rahilly 1976: 111.

¹⁰⁶ Ibid., 223.

¹⁰⁷ Kelly 1998: 263.

waren namelijk zesendertig verschillende inheemse plantensoorten die kleuren variërend van helder geel tot gelig bruin konden produceren.¹⁰⁸

Blond haar

Geel wordt verreweg het vaakst gebruikt, niet in de beschrijving van kleding, maar in de beschrijving van de blonde haarkleur. Als voorbeeld een beschrijving van het haar van de profetes Feidelm (al eerder genoemd in het hoofdstuk over de kleur groen):

*‘Folt findbudi fata forórda furri. Teóra trillsi dá fult imam cend. Trilis aile combenad foscad fri[a] colptha.’*¹⁰⁹

‘She had long, fair-yellow, golden hair; three tresses of her hair wound round her head, another tress (falling behind) which touched the calves of her legs.’¹¹⁰

Wat hieraan met name opvalt, is dat de kleur geel genoemd wordt in combinatie met ‘goud’ en ‘mooi, schoon’. Dit wekt de indruk dat blond haar als een schoonheid gezien werd. Dit komt zelfs nog beter naar voren in de volgende twee citaten. Allereerst een citaat met een beschrijving van het haar van Fergus mac Róich:

*‘Métithir lim óen na prímbili bis for faidchi prímdúni in folt craíbach dúalach findbudi forórda forscaílti fail immo chend.’*¹¹¹

‘It seems to me that the curly, thick, fair-yellow, golden hair hanging loose around his head is as great as (the foliage of) one of the tall trees which stand on the green before a great fort.’¹¹²

In dit citaat wordt het blonde haar van Fergus vergeleken met een indrukwekkende boom, waarmee benadrukt wordt hoe uitzonderlijk mooi zijn haar is.

Het tweede citaat komt uit het klaaglied van Cú Chulainn, als hij Fer Diad in een één-op-één gevecht heeft gedood. Het blonde haar van Fer Diad wordt hier omschreven als een juweel:

*“Do barr bude brass – ba cass, ba caín sét,”*¹¹³

*“Your thick yellow hair was curly – a fair jewel”*¹¹⁴

Uit de beschrijvingen valt op te maken dat geel haar gezien werd als iets uitzonderlijk moois. Dit is op zichzelf niet vreemd, aangezien het duidelijk is dat blond haar een deel van

¹⁰⁸ Mahon 1983: 118.

¹⁰⁹ O’Rahilly 1967: 6.

¹¹⁰ Ibid., 143.

¹¹¹ Ibid., 43.

¹¹² Ibid., 182.

¹¹³ Ibid., 96.

¹¹⁴ Ibid., 232.

het schoonheidsideaal van de Middeleeuwen vormt.¹¹⁵ Het zou dus goed mogelijk zijn dat de kleur geel hierdoor een associatie kreeg met schoonheid¹¹⁶ en dat dit op den duur ook de symbolische betekenis achter de kleur geel werd.

---

¹¹⁵ Pollak 1958-1959: 164.

¹¹⁶ In *Longes mac n-Uislenn* ‘de verbanning van de zonen van Uisliu’ beschrijft Deirdre in een klaagzang het haar van haar geliefde Noisiu als ‘gele schoonheid’. Zie: Vernam Hull (ed.), *Longes Mac N-Uislenn : The Exile of the Sons of Uisliu* (New York 1971) 49;67. Overigens moet hierbij wel gezegd worden dat in de Ierse tekst gebruik wordt gemaakt van het woord *blai*, en niet van het gebruikelijke *buide* ‘geel’, en dat de betekenis niet helemaal duidelijk is.

6. Samenhang

Nu er uitgebreid gekeken is naar de afzonderlijke kleuren en er per kleur één of meer mogelijke betekenissen geopperd zijn, blijft de vraag of er enige samenhang bestaat tussen deze kleuren en hun eventuele symbolische betekenissen. Beter gezegd, wat zou de achterliggende gedachte kunnen zijn achter de combinatie van juist deze vier kleuren in de beschrijving van Cú Chulainn?

Voor de duidelijkheid worden alle mogelijke betekenissen nog even op een rijtje gezet:

Paars: koninklijkheid

Groen: bovennatuurlijk of nationale kleur van Ierland

Blauw: loyaliteit en stabiliteit

Geel: schoonheid

Los van de vraag of deze mogelijk betekenissen daadwerkelijk kloppen, is de combinatie van betekenissen uiteraard niet eenduidig en open voor vele suggesties. Mijn suggestie is dat deze vier kleuren symbool samen de vier belangrijkste kenmerken van Cú Chulainn vormen. Paars verwijst naar het koninklijke aspect van Cú Chulainn, namelijk zijn afkomst via zijn moeders kant (de zus van koning Conchobor), waarmee duidelijk wordt dat Cú Chulainn niet zomaar de eerste de beste held heeft, maar een held met een goede, koninklijke stamboom. Groen staat voor zijn bovennatuurlijke afkomst als de zoon van Lug, één van de TDD, wat hem tot een soort superheld maakt, in staat dingen te doen waar een normaal sterfelijk persoon de kracht niet voor zou hebben. Blauw symboliseert met name Cú Chulainns stabiliteit als krijger en verdediger van Ulster, met het oog op het feit dat hij als enige stabiel genoeg is de provincie te verdedigen, in tegenstelling tot de overige Ulstermannen die onderhevig zijn aan de vloek van Macha. Tot slot geeft de kleur geel uiting aan de overweldigende schoonheid van Cú Chulainn, deze schoonheid wordt namelijk diverse keren benadrukt in de TBC.

7. Conclusie

Kleurensymboliek is een lastig onderwerp om goede gegronde uitspraken over te doen. Hierboven is aangetoond dat eigenlijk alleen van de kleur paars met enige aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid gezegd kan worden wat zijn symbolische betekenis was vanaf de tijd van de Feniciërs tot ver in de Middeleeuwen. Naar de symbolische betekenissen van de andere drie kleuren kan alleen maar gegist worden. De bovengenoemde mogelijke samenhang tussen de verschillende kleuren is dan ook niet geheel bevredigend, want er zijn meerdere mogelijke betekenissen per kleur en de mogelijke samenhang valt of staat met het aanhangen van een bepaalde betekenis.

Perceptie van kleuren verandert continu, waardoor grote verschillen over honderden jaren logischerwijze niet verbazend zijn. Grote verschillen in cultuur en het gebrek aan eenduidige bronnen vermoeilijken de situatie zelfs nog meer. Al met al kan gezegd worden dat dit eindwerkstuk een licht werpt op het kleurgebruik en de mogelijke symbolische betekenissen van de kleuren paars, groen, blauw en geel in de middeleeuwse Ierse samenleving, maar het biedt zeker geen vaststaand antwoord. Kleurensymboliek blijft voorlopig een gebied waarop nog veel onderzoek nodig is.

Bibliografie

- Adamska, Anna, 'Grenzeloze kleuren: een reflectie over de studie van middeleeuwse kleuren', *Madoc* 15/4 (2001) 195-205.
- Alter, Peter, 'Symbols of Irish Nationalism', *Studia Hibernica* 14 (1974) 104-123.
- Best, Richard en Bergin, Osborn (ed.), *Lebor na huidre : Book of the dun cow* (Dublin 1929).
- Dillon, Myles, *Serglige Con Culainn*. Mediaeval and Modern Irish Series 14 (Dublin 1975).
- Elliot, Charlene, 'Purple Past : Color Codification in the Ancient World', *Law & Social Inquiry* 33/1 (2008) 173-194.
- Greenblatt, Stephen (red.), *The Norton Anthology of English Literature*, 2 vols. 8e ed. (New York 1962).
- Heather, P.J., 'Colour Symbolism : Part I', *Folklore* 59/4 (1948) 165-183.
- , 'Colour Symbolism : Part IV', *Folklore* 60/3 (1949) 316-331.
- Hull, Vernam, 'How Conchobor gained the Kingship of Ulster', *Zeitschrift für Celtische Philologie* 25 (1956) 243-263.
- (ed.), *Longes Mac N-Uislenn : The Exile of the Sons of Uisliu* (New York 1971).
- Jackson, Kenneth, 'The Adventure of Laeghaire Mac Crimthainn', *Speculum* 17/3 (1942) 377-389.
- , *A Celtic Miscellany*, revised ed. (London 1951).
- Jacobs, Vivian en Jacobs, Wilhelmina, 'The Color Blue : Its Use as a Metaphor and Symbol', *American Speech*, 33/1 (1958) 29-46.
- Jensen, Lloyd, 'Royal Purple of Tyre', *Journal of Near Eastern Studies* 22/2 (1963) 104-118.
- Kelly, Fergus, *Early Irish Farming* (Dublin 1998).
- Lazar-Meyn, Heidi, 'Colour Terms in Táin Bó Cúailnge', *Ulidia 1: Proceedings of the First International Conference on the Ulster Cycle of Tales* (Belfast en Emain Macha, 8-12 april 1994).
- MacKenzie, Donald, 'Colour Symbolism', *Folklore* 33/2 (1922) 136-169.
- MacRitchie, David, 'Druids and Mound-Dwellers', *The Celtic Review* 6/23 (1910) 257-272.
- Mahon, Bríd, 'Traditional Dyestuffs in Ireland', *Gold Under the Furze: Studies in Folk Tradition* (Dublin 1983) 115-128.

- Reinhold, Meyer, *History of Purple as a Status Symbol in Antiquity*. Collection Latomus 116 (Brussel 1970).
- O'Connor, Norreys Jephson, 'The Early Irish Fairies and Fairyland', *The Sewanee Review* 28/4 (1920) 545-557.
- Ó Cuív, Brian, 'The Wearing of the Green', *Studia Hibernica* 17-18 (1977/1978) 107-119.
- O'Curry, Eugene, *Manners and Customs of the Ancient Irish*, 3 vols. (Dublin 1873).
- O'Rahilly, Cecile, *Táin Bó Cúailnge: from the Book of Leinster* (Dublin 1967).
- , *Táin Bó Cúailnge: Recension I* (Dublin 1976).
- Pastoureau, Michel, *Blue: The History of a Color* (Princeton en Oxford, 2001).
- Pollak, Johanna, 'Beiträge zur Verwendung der Farben', *Zeitschrift für Celtische Philologie* 27 (1958/1959) 161-202.
- Quin, Ernest G. (ed.), *Dictionary of the Irish Language* (Dublin : Royal Irish Academy 1990).
- Roppolo, Joseph, ' 'Blue': Indecent, Obscene', *American Speech* 28/1 (1953) 12-21.
- Stokes, Whitley, 'The Tidings of Conchobar mac Nessa', *Ériu* 4 (1908-1910) 18-38.